

Andrejew, Adolf

Kaspar Schwenckfeldt - śląski lekarz, renesansowy badacz przyrody i bibliofil

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 40/3, 89-104

1995

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Adolf Andrejew
(Jelenia Góra)

KASPAR SCHWENCKFELDT–ŚLĄSKI LEKARZ, RENASANSOWY BADACZ PRZYRODY I BIBLIOFIL

Renesansowe dzieje Śląska odnotowały dwie wybitne postacie o identycznym imieniu i nazwisku: Kaspar Schwenckfeldt. Pierwszy z nich, żyjący w latach 1489–1561, należał do czołowych przywódców śląskiej reformacji. Jego działalność ma swe szerokie odbicie w historiografii¹.

Mniej natomiast jest znany drugi ze Schwenckfeldtów. Ten wybitny lekarz, botanik, zoolog, mineralog, geograf i zamiłowany bibliofil, pozostawał w cieniu swego rodaka przez wiele stuleci.

Dotychczasowy stan badań nad jego życiem i osiągnięciami naukowo-badawczymi jest fragmentaryczny.

Podstawowym źródłem zawierającym życiorys Schwenckfeldta jest jego bardzo zwięzła biografia autorstwa M. Meistera², kronikarza z Görlitz, z pierwszej połowy XVII wieku. Obszerna nota biograficzna śląskiego uczonego pochodzi z początków XVIII wieku i jest pióra najstarszego kronikarza Jeleniej Góry D. Zellera³. Zawiera ona oprócz znanych faktów także pochwałę dorobku naukowego Schwenckfeldta, w postaci poetyckich zwrotów, autorstwa zaprzyjaźnionych z nim pisarzy.

Drobne wzmianki o życiu Schwenckfeldta zamieszczają także: osiemnastowieczny, wrocławski kronikarz, N. Henel v. Hennefeld⁴; J. F. Otto⁵, w leksykonie wybitnych Łużyczan; dziewiętnastowieczny wrocławski historyk medycyny Th. Henschel⁶ i słownik sławnych Ślązaków Bernera⁷. Lakoniczną notkę o Schwenckfeldzie odnotowuje *Słownik sławnych lekarzy świata*⁸.

Krótkie notki biograficzne można znaleźć w opracowaniach wrocławskich botaników: F. Cohna; (9) H. R. Göpperta¹⁰; Th. Schubego¹¹ i H. Gruhna¹².

Dorobek powojenny polskiego piśmiennictwa w tym zakresie, ogranicza się jedynie do dwóch artykułów: w t. VI *Historii nauki polskiej*¹³ i „Roczniku Jeleniogórskim”¹⁴. Nie poszerza wiedzy o życiu i dorobku naukowym Schwenckfeldta, wydana ostatnio monografia Jeleniej Góry. Ogranicza się do podania następującej informacji: „W latach 1591–1605 urząd medyka miejskiego w Jeleniej Górze pełnił Kaspar Schwenckfeldt (zm. 1609) doktor filozofii i medycyny, autor dzieł naukowych, zwany śląskim Pliniuszem”¹⁵.

Kaspar Schwenckfeldt, według M. Meistera, kronikarza z Görlitz z pierwszej połowy XVII wieku, urodził się w Gryfowie Śląskim 14 sierpnia 1563 r. Ojciec jego—Melchior, był członkiem miejscowej rady miejskiej¹⁶.

W wieku 16 lat zapisał się na Wydział Filozoficzny Akademii Lipskiej w semestrze jesienno-zimowym 1579/1580¹⁷. Po dwóch latach Schwenckfeldt otrzymał tytuł bakałarza¹⁸.

Schwenckfeldt od najmłodszych lat pragnął ukończyć studia medyczne. Wydziały Lekarskie były najstarszą stroną środkowo-europejskich uniwersytetów. W lipskiej uczelni rzadko spotykało się więcej niż 4–6 studentów medycyny. Podobna sytuacja miała miejsce na uniwersytetach w Erfurcie, Kolonii i Rostocku. W Erfurcie w latach 1320–1520 promowano zaledwie 5 medyków na stopień doktora. Uczelnia lipska w latach 1559–1582 nadała z medycyny 5 stopni licencjatów¹⁹. Największą sławą w owym czasie cieszyły się Wydziały Lekarskie w Bolonii, Padwie, Pizie, Paryżu i Montpellier²⁰. Wobec braku popularności kierunku medycznego na uczelni lipskiej, dziewiętnastoletni Schwenckfeldt postanowił udać się do Francji. Wspomina o tym w przedmowie do swej dysertacji doktorskiej²¹. Najpewniej obiektem jego zainteresowań był Wydział Lekarski Uniwersytetu Paryskiego lub istniejąca od 980 roku Akademia Medyczna w Montpellier²².

Daleka podróż do obu wspomnianych francuskich uczelni i wysokie koszty studiów zmusiły młodego entuzjastę medycyny do gromadzenia odpowiednich środków finansowych. W tym celu podjął się praktyki u lekarza miejskiego w Kolmarze—Jakuba Weckera (1528–1586)²³. Wecker był wówczas znakomitym edytorem dzieł medycznych antycznych lekarzy.

Schwenckfeldt po zdobyciu pokaźnego zasobu wiedzy farmakologicznej i pieniędzy potrzebnych do podjęcia studiów lekarskich, wyruszył z początkiem 1585 roku do Francji. W drodze do sławnych francuskich uczelni medycznych Schwenckfeldt zachorował w Genewie na febrę. Wielomiesięczna choroba nie tylko nadszarpięła jego zdrowie, ale spowodowała, że pozostał bez jakichkolwiek środków do życia. W tej sytuacji zwrócił się o pomoc do Kaspra Bauhina (1560–1624), sławnego bazylejskiego botanika i profesora anatomii. Dzięki opiece lekarskiej i wsparciu finansowemu Bauhina, nie tylko w krótkim czasie odzyskał mocno nadszarpięte zdrowie, ale mógł bez większych przeszkód podjąć studia na Wydziale Medycznym Uniwersytetu Bazylejskiego w semestrze jesienno-zimowym 1586/1587²⁴.

Schwenckfeldt pod kierunkiem Bauhina napisał swą dysertację doktorską z zakresu farmakologii²⁵.

31 maja 1587 roku, Schwenckfeldt po uzyskaniu doktoratu z filozofii i medycyny, powrócił do Gryfowa Śląskiego. Wkrótce, dwudziestoczteroletni wychowanek sławnej bazylejskiej uczelni, zaczął w praktyce wykorzystywać zdobytą wiedzę farmakologiczną. Rozległa wiedza medyczna Schwenckfeldta i znaczące osiągnięcia zawodowe, skłoniły przypuszczalnie władze miejskie Gryfowa Śląskiego do powierzenia mu w 1589 roku, pierwszego w dziejach miasta stanowiska „phisici ordinarius” czyli lekarza miejskiego²⁶.

Schwenckfeldt cieszył się dużym uznaniem nie tylko w rodzinnym mieście, ale również poza jego granicami. Jego osobą interesowała się także rada miejska Jeleniej Góry. Zaproponowała mu w 1591 roku przeniesienie się na stałe do Jeleniej Góry i objęcie stanowiska lekarza miejskiego. Schwenckfeldt do Jeleniej Góry przeniósł się na stałe wraz z rodziną dopiero w 1593 r²⁷.

Z bliżej nieznanymi przyczynami, owdowiał od 1597 roku²⁸ Schwenckfeldt osiedlił się na stałe wraz z pięciorgiem dzieci w październiku 1605 roku w Görlitz²⁹. Objął on w nowym miejscu zamieszkania także stanowisko „phisici ordinarius” czyli lekarza miejskiego.

Schwenckfeldt zmarł w Görlitz 9 czerwca 1609 roku³⁰ na bliżej nieznaną chorobę. Został pochowany na jednym z miejscowych cmentarzy.

Schwenckfeldt był jednym z wielu szesnastowiecznych lekarzy, którzy rozległą wiedzę medyczną łączyli z zamiłowaniem do badań naukowych w dziedzinie nauk przyrodniczych. Pasję do odbywania wycieczek krajoznawczych, zapoczątkowanych w okresie studiów bazylejskich, Schwenckfeldt podtrzymywał po powrocie do rodzinnego miasta. Mówi o tym sam w przedmowie do pracy o florze i minerałach śląskich³¹ „[...] kiedy przed nieco 12-stu laty powróciłem z Bazylei, gdzie poświęciłem się medycynie i filozofii, do Gryfowa Śląskiego, zająłem się badaniem zwierząt i roślin wiedziony jakąś skłonnością natury.” Schwenckfeldt po przeniesieniu się na stałe do Jeleniej Góry nie zaniechał odbywania licznych wędrowek krajoznawczo-naukowych, ale wręcz przeciwnie zintensyfikował je. Poszerzył je o: Karkonosze, Kotlinę Jeleniogórską, Rudawy Janowiskie, Góry Kaczawskie i Pogórze Kaczawskie. Bliskość Karkonoszy od Jeleniej Góry była dla Schwenckfeldta sprzyjającą okolicznością do podjęcia się na szerszą skalę prac badawczych nad florą, fauną i minerałami tego regionu. Dla ich dokładniejszego poznania Schwenckfeldt nie szczędził żadnego trudu i poświęcenia przeznaczając cały swój czas wolny od zajęć zawodowych i obowiązków domowych. Mówi o tym sam we wspomnianej przedmowie: „[...] cały ten czas poświęciłem poznaniu otwartych przestrzeni. Nie szczędziłem żadnego trudu dla obserwacji zwierząt, oglądania i zbierania roślin i minerałów”³². Zamiłowanie Schwenckfeldta do nauk przyrodniczych potwierdza wyżej wspomniany dziejopis Jeleniej Góry D. Zeller³³.

Określa on tego wybitnego uczonego „[...] jako zamiłowanego badacza roślin, zwierząt i minerałów.”

Owoce tych dwunastoletnich zmuśnych i pracowitych badań naukowych była wydana w Lipsku w 1600 roku praca poświęcona śląskiej florzcie i minerałom³⁴.

Dzieło to było więc pierwszą śmiałą próbą przedstawienia na taką skalę szaty roślinnej Sudetów Zachodnich. Śląskie piśmiennictwo botaniczne nie odnotowało przed rokiem 1600 prac tego typu. Według Th. Schubego³⁵, w dziełach, które ukazały się do roku 1600, nie było żadnych nowych wiadomości o śląskiej florzcie.

Wspomniana monografia szaty roślinnej Śląska składa się z trzech ksiąg. Dwie pierwsze księgi dotyczą śląskiej flory, trzecia zajmuje się minerałami na Śląsku. Dwie pierwsze księgi rejestrują 1449 gatunków śląskiej flory. Roślinom występującym na terenie Karkonoszy jest poświęcony w całości czwarty rozdział balneologicznej pracy Schwenckfeldta, omawiającej własności lecznicze wód mineralnych występujących w Cieplicach Śląskich³⁶. Opracowanie to prezentuje 360 gatunków karkonoskiej flory. W obu wymienionych dziełach Schwenckfeldt przedstawił i opisał 1809 gatunków roślin. Wśród przedstawionych w obu opracowaniach znalazło się 898 roślin dzikorosnących i 360 gatunków śląskiej flory o właściwościach medycznych. Podobne monografie botaniczne Austrii³⁷; Francji³⁸; Niemiec³⁹; Szwajcarii⁴⁰; Węgier⁴¹ i Włoch⁴² ukazały się drukiem przed rokiem 1600 w opracowaniu najwybitniejszych renesansowych botaników. Rejestry flory posiadały także kraje sąsiadujące ze Śląskiem: Łużyce⁴³; Polska⁴⁴; Saksonia⁴⁵ i Prusy⁴⁶. Monografie botaniczne krajów ościennych Śląska: Łużyc, Saksonii i Prus nie dorównywały dziełu Schwenckfeldta, będącemu pracą ściśle naukową. Przewyższało ono wspomniane opracowania pod względem rzetelności gromadzenia materiałów i ilości opisanych roślin.

Podstawą przy sporządzaniu rejestru szaty roślinnej Śląska był dla Schwenckfeldta bogaty materiał faktograficzny zdobyty podczas licznych wędrowek krajoznawczo-naukowych po Sudetach Zachodnich.

Opisywane rośliny we wspomnianej monografii są przedstawione w układzie alfabetycznym. Ich główne nazwy są podawane w języku łacińskim, towarzyszą im odpowiedniki nazw w języku greckim, niemieckim, a nawet w gwarze śląskiej. Osobliwością jest, iż przy podawaniu nazw roślin w danym języku, Schwenckfeldt nie ogranicza się do jednego autora, podaje ich kilku, celem rzetelnego udokumentowania pochodzenia nazwy. Omawia także różnice w nazwach poszczególnych roślin, używanych przez antycznych i renesansowych botaników. Przy opisach właściwości prezentowanych roślin, posługuje się określeniami zaczerpniętymi z opracowań sławnych botaników doby Odrodzenia.

Przy opisie roślin Schwenckfeldt podaje szczegółowe informacje z zakresu morfologii, przebiegu procesów wegetacyjnych, różnic anatomicznych w obrębie tego samego gatunku, kształtu, kolorystyki, a nawet rodzaju zapachu wydzielanego przez liście, korzenie i kwiaty.

Spis roślin obserwowanych i opracowanych jest bardzo obszerny. Przykładowo rejestr roślin z terenu Dolnych i Górnych Łużyc autorstwa J. Frankego⁴⁷, liczył 1.188 gatunków flory. Jeszcze mniejszą ilość zawierają spisy roślin Polski J. Stanki⁴⁸ i A. Schneeberga⁴⁹. Stanko w swym łacińsko-polskim słowniku wymienia 523 gatunki roślin. Jeszcze mniej ich rejestruje A. Schneeberg, bo zaledwie 432. Opracowania szaty roślinnej Saksonii, w edycji J. Thaliusa⁵⁰ oraz Prus, autorstwa J. Wiganda⁵¹ zdaniem R. Göpperta⁵² są zwykłymi kompilacjami.

Botaniczna praca Schwenckfeldta, według Th. Schubego⁵³, była przez niemal 179 lat, najlepszą i najpełniejszą kodyfikacją szaty roślinnej Śląska. Prawie przez dwa stulecia, zdaniem Schubego i H. G. Matuschki (1734–1779)⁵⁴, znanego osiemnastowiecznego śląskiego botanika, Schwenckfeldt nie miał godnego sobie kontynuatora.

Po 179 latach od wydania rejestru śląskiej flory przez Schwenckfeldta ukazały się drukiem dwie jedynie prace z tego zakresu autorstwa wspomnianego Matuschki⁵⁵. W obu pracach Matuschka dał opis 918 roślin, w tym 736 dzikorosnących i 255 o medycznym zastosowaniu. Pod względem ilościowym opracowania Matuschki nie dorównywały monografii botanicznej Schwenckfeldta.

Praca Schwenckfeldta była jednym z podstawowych źródeł wiedzy o szacie roślinnej Śląska dla wielu pokoleń rodzimych i zagranicznych botaników. Z tego opracowania korzystał m. in. londyński aptekarz J. Petiver (1664–1718)⁵⁶. W wydanej przez siebie pracy botanicznej o florze Śląska zamieścił w niej dosłownie przepisane wiadomości zaczerpnięte z monografii Schwenckfeldta. Wśród wielu prac botanicznych, z których K. Linneusz⁵⁷ korzystał przy pisaniu słynnej, światowej systematyki flory znalazło się oczywiście schwenckfeldtowskie opracowanie. Linneusz zamieścił je w wykazie książek, z których korzystał przy pisaniu swego dzieła.

Śląsk należał do tych regionów w obszarze używania języka niemieckiego, na którym najwcześniej zostały podjęte prace badawcze nad miejscową fauną⁵⁸. Również zapoczątkował je jeleniogórski lekarz K. Schwenckfeldt. Wydał on w legnickiej oficynie M. Sartoriusa kolejną pracę z tego zakresu, zatytułowaną *Theriotropheum Silesiae*—czyli *Zwierzyniec Śląski*⁵⁹ w roku 1603. Stanowiła ona ewenement w śląskim siedemnastowiecznym piśmiennictwie zoologicznym. Regionalna literatura na Śląsku nie odnotowała podobnego opracowania przed 1603 rokiem.

Głównym źródłem wiadomości o rodzimej faunie, występującej na terenie Sudetów Zachodnich, były jego własne obserwacje, poczynione podczas licznych wycieczek terenowych. Schwenckfeldt wiedzę o rodzimej faunie uzupełniał ogólnymi wiadomościami zaczerpniętymi z pięćdziesięciu opracowań antycznych, średniowiecznych i renesansowych zoologów.

Theriotropeum Silesiae jest ciekawą lekturą dla poznania genezy wielu śląskich przysłów, zwyczajów i przesądów związanych z niektórymi czworonogami i owadami⁶⁰.

W 178 lat od ukazania się *Theriotropeum Silesiae* wyszła drukiem kolejna systematyka śląskiej fauny. Jej autorem był syndyk wrocławski I. C. H. Berner⁶¹. Praca ta nosiła tytuł *Zoologiae Silesiae prodromus*. Berner przy pisaniu swego dzieła korzystał z pracy Schwenckfeldta. Podstawowym źródłem informacji o dawnej śląskiej faunie dla J. A. V. Weigla (1740–1806)⁶², pastora ewangelickiego ze wsi Leszczyniec koło Kowar autora *Fauna Silesiacae prodromus* było *Theriotropeum Silesiae* Schwenckfeldta.

Trzecia część botanicznej pracy Schwenckfeldta jest poświęcona śląskim minerałom. Nosi ona tytuł *Fossilium Silesiae catalogus, omnia generis mineralia, metalla, succos, terrae, lapillos, fontes medicatos et thermae continens*. Podstawowym źródłem wiedzy o śląskich minerałach były dla Schwenckfeldta jego własne spostrzeżenia, poczynione w trakcie wieloletnich penetracji terenowych w obszarze Sudetów Zachodnich. Dodatkowe wiadomości o nich czerpał z prac najwybitniejszych renesansowych geologów. W swoim zasobnym księgozbiornie posiadał bogatą literaturę z tego zakresu.

Mineralogiczna część botanicznej pracy Schwenckfeldta była podstawowym źródłem wiadomości o śląskich minerałach dla siedemnastowiecznego geografa N. Heneliusa (1582–1656)⁶³; śląskiego kronikarza z tego stulecia F. Lucae (1644–1708)⁶⁴; osiemnastowiecznych historyków śląskiego górnictwa: G. Volckmana (1664–1721)⁶⁵ i J. G. Volckelta (1721–1795)⁶⁶ oraz czołowego śląskiego historyka dziewiętnastowiecznych dziejów górnictwa Ae. Steinbecka⁶⁷. Z pracy tej korzystali również współcześni autorzy polskiej monografii o minerałach Dolnego Śląska⁶⁸.

Ważną dziedziną medycyny, w której Schwenckfeldt uchodził za prekursora, była balneologia. Zainteresowanie, szczególnie wodami mineralnymi w Cieplicach Śląskich, ujawnił Schwenckfeldt po powrocie do Gryfowa Śląskiego z Bazylei latem 1587 roku. Potwierdza to zwięzła wypowiedź Schwenckfeldta w przedmowie do wydanej przez niego w Görlitz w 1607 roku monografii uzdrowiska cieplickiego zatytułowanej *Hirschbergischen warmen Bades*: „Biorąc pod uwagę namowy moich serdecznych przyjaciół, którzy mnie nakłaniali do napisania krótkiej pracy o wodach cieplickich, których właściwości poznałem osobiście w ciągu minionych osiemnastu lat”⁶⁹. *Hirschbergischen warmen Bades* należy do najstarszych monografii uzdrowiska cieplickiego. Opracowanie to poprzedzały krótkie charakterystyki właściwości leczniczych wód cieplickich pióra Kaspra Hoffmana⁷⁰, rodem ze Lwówka Śląskiego i przybocznego lekarza margrabiego brandenburskiego Hansa (1530–1571) i krajana Hoffmana, współcześnie żyjącego wrocławskiego balneologa J. Baudissa⁷¹. Oba opisy miały jedynie charakter prywatnych cksperytz.

Podstawowym źródłem wiedzy przy pisaniu *Hirschbergischen warmen Bades* były dla Schwenckfeldta własne doświadczenia i obserwacje zdobyte w okresie osiemnastu lat praktyki lekarskiej, jak i pełnienia od 1601 roku stanowiska naczelnego lekarza uzdrowiska cieplickiego. Ogólne wiadomości o własnościach wód mineralnych zamieszczone w *Hirschbergischen warmen Bades* czerpał zapewne z opracowań znanych renesansowych balneologów, których dzieła posiadał w swym księgozbiorniku. Z *Hirschbergischen warmen Bades* można dowiedzieć się o składzie chemicznym i fizycznym miejscowych wód, o metodach balneoterapeutycznych zalecanych przez Schwenckfeldta, o przeciwwskazaniach przy leczeniu różnych schorzeń i najodpowiedniejszych terminach do przeprowadzania kuracji.

Schwenckfeldt należy do grona tych wybitnych szesnastowiecznych Ślązaków, którzy zapoczątkowali powstanie nowożytnej geografii tego regionu. Jest on autorem geograficzno-historycznego opisu Śląska, zatytułowanego *Silesiae geographica brevis delineatio*⁷². Schwenckfeldt, jako pierwszy ze śląskich geografów, użył terminu „geographica delineatio” – zarys, szkic, rys w miejsce dotychczas stosowanego w rodzimym nazewnictwie geograficznym ogólnego i mało dokładnego określenia „descriptio” – opis, spis. W opracowaniu tym Schwenckfeldt zamieszcza informacje z zakresu śląskiej orografii, hydrografii, życia gospodarczego (rzemiosło, rolnictwo, handel), nazwy istniejących księstw, samodzielnych państewek stanowych oraz wiadomości z dziejów Kościoła. O ile wiadomości z tej części Śląska, która nie wchodziła geograficznie w skład Sudetów Zachodnich, pochodzą z kroniki J. Cureusa⁷³, o tyle wiedza Schwenckfeldta o Sudetach Zachodnich pochodziła wyłącznie z autopsji. W ciągu 12 lat Schwenckfeldt odbył setki wędrówek naukowo-krajoznawczych. Zbadał obszar liczący ok. 4.000 km², poczynając od Nysy Łużyckiej na zachodzie po Bramę Lubawską na wschodzie. Spenetrował też czeską stronę Karkonoszy, na odległość ok. 30 km² (od Harrachowa po Zakler). Można zaryzykować twierdzenie, iż Schwenckfeldt należał do odkrywców Karkonoszy i sąsiednich masywów górskich. Być może on dał początek turystyce pieszej na terenie Sudetów.

W zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu zachowały się do naszych czasów zaledwie dwa kompletne rejestry księgozbiorów mieszczkańskich z terenu Dolnego Śląska⁷⁴. Jednym z nich jest spis biblioteczny Serwacego Reichla, Prezesa Sądu Krajowego i Józefa Fürsta, rajcy wrocławskiego. Trzecim kompletnym inwentarzem bibliotecznym, zachowanym do naszych czasów, jest rejestr księgozbiornika Kaspra Schwenckfeldta⁷⁵. Znajduje się on aktualnie w Stadtarchiw w Görlitz. Należy on do wielkiej osobliwości w śląskim renesansowym bibliofilstwie, ponieważ nie zachował się do naszych czasów żaden inny rejestr biblioteczny śląskich lekarzy.

Na 705 pozycji aż 184 to książki o tematyce lekarskiej. Stanowi to 26% całości. Bardzo liczną grupę w księgozbiorniku tworzą dzieła związane z ruchem

reformacyjnym – 117 pozycji. Rejestr odnotowuje również dzieła z zakresu: botaniki, zoologii, geografii, historii, geologii, magii i okultyzmu, nauk ścisłych (astronomia i matematyka), literatury antycznych Hellenów i Rzymian w opracowaniu wybitnych renesansowych filologów. Biblioteka dla Schwenckfeldta stanowiła warsztat pracy. Różniła się od współczesnych śląskich księgozbiorów swą wielką różnorodnością tematyczną.

Kaspar Schwenckfeldt należał do grupy śląskich intelektualistów o zasięgu europejskim. Był tytanem pracy twórczej. Odnaczał się wszechstronnością zainteresowań i wielką pasją badawczą. Pozostawił po sobie bogaty dorobek naukowy z zakresu: farmakologii, botaniki, mineralogii, geologii, geografii.

Jego dysertacja doktorska *Thesaurus pharmaceuticus* stanowiła naówczas znakomitą syntezę tworzonej od stuleci, lecz rozproszonej wiedzy farmakologicznej.

Inną dziedziną medycyny, której Schwenckfeldt poświęcił swoje życie zawodowe była balneologia.

Wśród śląskich botaników Schwenckfeldt zajmuje także szczególną pozycję. Rodzima flora dzięki niemu została po raz pierwszy skatalogowana. Należy podkreślić, iż dzieło to było osiągnięciem na niespotykaną skalę w dziejach śląskiego piśmiennictwa botanicznego. Monografia ta plasuje się w rzędzie najwybitniejszych ówczesnych opracowań tego typu w Europie.

Następną cenną pozycją w dorobku naukowym Schwenckfeldta jest katalog minerałów śląskich. Opracowanie to zalicza się do pionierskich i najstarszych dzieł w zakresie śląskiej mineralogii.

Theriotropeum Silesiae stanowi dokumentację śląskiej fauny z przełomu XVI i XVII stulecia. W oparciu o to opracowanie można odtworzyć bogaty świat śląskiej fauny z tego okresu. Praca była pionierskim przedsięwzięciem w obszarze języka niemieckiego.

Ukazanie się *Silesiae geographica brevis delineatio* było kolejnym etapem rozwoju nowożytnej geografii Śląska. Opracowanie to stanowiło podstawowe źródło wiedzy dla siedemnastowiecznego śląskiego geografa N. Heneliusa.

Inną formą niezwyklej aktywności Schwenckfeldta była pasja bibliofilska. Biblioteka jego pełniła funkcję specjalistycznej ksiąźnicy.

Schwenckfeldt bez wątplenia należał do czołowych postaci życia kulturalnego na Śląsku w dobie Renesansu. Łączyły go żywe stosunki przyjaźni z ówczesną elitą życia politycznego⁷⁶.

Wielbicielami talentu Schwenckfeldta byli ślascy humaniści i pisarze m. in. B. Exner⁷⁷, płodny jeleniogórski poeta, autor wielu okolicznościowych łacińskich epigramatów.

Schwenckfeldt miał również serdecznych przyjaciół wśród śląskich medyków. Zaliczali się do nich lekarze miejscy Głogowa⁷⁸, Świdnicy⁷⁹ i Wrocławia⁸⁰.

Schwenckfeldt, podejmując się pionierskich prac badawczych z botaniki, zoologii, mineralogii i balneologii, zasłużył sobie na miano „śląskiego Pliniusza”. Cechowała go podobnie jak starorzymskiego Pliniusza Starszego niewiarygodna wprost pracowitość i wielka wszechstronność zainteresowań. Z osiągnięć naukowych Schwenckfeldta korzystało wielu rodzimych i zagranicznych uczonych od XVI do XX stulecia. Bogaty dorobek naukowy Schwenckfeldta stawia go, nie tylko w gronie wybitnych śląskich badaczy, ale także wśród czołowych uczonych epoki.

Przypisy

¹ J. G. Thomas: *Handbuch der Literaturgeschichte von Schlesien*. Hirschberg 1824 s.80; K. G. H. Berner: *Schlesische Landesleute*. Leipzig 1901 s.8; V. L o e w e : *Schlesische Bibliographie*. Breslau 1927 s.254, 255, 467; E. L e h m e y e r : *Schwenckfeldt von Ossig Caspar*. „Schlesische Lebensbilder” t.IV Breslau 1931 s.40–49.

² M. M e i s t e r : *Annales Gorlicensis*. W: *Scriptores rerum Lusaticarum*. Ed. Ch. H o f f m a n n . T.I Lipsiae 1719 s.75.

³ Archiwum Państwowe w Jeleniej Górze syg. 2890 M. D. Z e l l e r : *Hirschbergischen Merkwürdigkeiten, fünften darinnen von Hirschbergischen Stadt Phisicus gefandelt*, s.3–12.

⁴ N. H e n e l v . H e n n e n f e l d : *Silesia renovata necessaris scholis–aucta*. Vratislaviae 1704 s.200–201.

⁵ G. F. Otto: *Lexikon der seit fünfzehenden Jahrhunderte verstorbenen und jeztlebe Oberlausischen und Künstlicher ausglaubwürdigsten Quellen möglich vollständig zusammengetragen*. T.3 Görlitz 1803 s.257–258.

⁶ A. G. E. Th. H e n s c h e l : *Specimen prium exhibene brevissima medicorum Silesiacarum notitiam cui catalogus medicorum Silesiae*. Vratislaviae 1837 s.22.

⁷ K. G. H. B e r n e r , *Schlesische Landesleute*, dz.cyt. s.23.

⁸ *Biographische Lexikon der hervorragenden Aerzte aller Zeiten und Völker*. T.5. Berlin 1962 s.184.

⁹ F. J. C o h n : *Caspar Schwenckfeldt*. W: *J. Graetzer Lebensbilder schlesischen Aerzte aus den letzten vier Jahrhundert*. Breslau 1889 s.1–15.

¹⁰ H. R. G ö p p e r t : *Über ältere schlesischen Pflanzenkunde als Beitrage zur vaterländische Culturgeschichte*. „Schlesische Provinzialblätter” t.96 cz.II Breslau 1832 s.114.

¹¹ Th. S c h u b e : *Caspar Schwenckfeldt botanische Forschungen im Riesengebirge*. „Wanderer im Riesengebirge” 1928 Nr 48 s.51–58.

¹² H. G r u h n : *Caspar Schwenckfeldt*. „Schlesische Lebensbilder” t.4, Breslau 1931 s.139–145.

¹³ *Historia nauki polskiej*. T.VI Indeks biograficzny tomu I i II. Opracował L. H a j - d u k i e w i c z . Wrocław 1974 s.603.

¹⁴ A. Andrejew: *Kaspar Schwenckfeldt renesansowy badacz przyrody karkonoskiej*. „Rocznik Jeleniogórski” t.XIX Jelenia Góra 1981 s.63–76.

¹⁵ *Jelenia Góra. Zarys miasta* pod red. Z. Kwaśnego. Wrocław 1989 s.55.

¹⁶ Archiwum Państwowe w Jeleniej Górze sygn. 395 (Akta miasta Gryfowa Śląskiego) *Kurze etlicher alter denkwürdige Dinge, so sich vornemlich mitt, umb Inn Greiffenberg etwa begeben, und zugetragen 1241–1634*, s.701; S. J. Ehrards: *Presbyterologie*. Cz.III, Liegnitz 1784 s.236. Oba przekazy cytują tekst inskrypcji, który miał się znajdować nad drzwiami otwartej w 1587 roku gryfowskiej szkoły:

„Hanc Christo et studia constituere scholam Anno a nato Christo
MDLXXXVII dno Cas Sculteto et Melchior Schwenckfeldio aeduli”.

¹⁷ G. Erler: *Die Jüngere Matrikel der Universität Leipzig 1559–1809*. Leipzig 1909 T.I s.426.

¹⁸ G. Erler, *Die Jüngere*, dz.cyt. t.I s.LXXXX.

¹⁹ K. Pollak: *Uczniowie Hippokratesa*. Tłum. T. Dobrzański. Warszawa 1970 s.218.

²⁰ B. Seyda: *Dzieje medycyny w zarysie*. Warszawa 1973 s.102–103.

²¹ ([...] Qum enim ante bienium Geneva/ ubi quaratana correptus postquam medicorum scholas Galliae perlustrare mihi proposuissem/ Basileam inelytam – K. Schwenckfeldt: *Thesaurus pharmaceuticus, Przedmowa*. Strony w przedmowie są nie paginowane, patrz przypis 25.

²² B. Seyda, *Dzieje medycyny*, dz.cyt. s.103.

²³ *Biographische Lexikon*, dz.cyt. t.5 Berlin 1962 s.873.

²⁴ H. Wackernagel: *Die Matrikel der Universität Basel*. T.II, Basel 1956; K. Schwenckfeldt, *Thesaurus pharmaceuticus*, przedmowa, dz.cyt.

²⁵ K. Schwenckfeldt: *Thesaurus pharmaceuticus, medicamentorum omnium fere facultates et praeparationes continens*. Basileae 1587. Pozycja ta jest w posiadaniu Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu pod sygn. 334.823 (J. J. Fuldner: *Bio-Bibliographia Silesiaca*. T.I. Breslau 1721 s.34; J. H. Zedler: *Grosses vollständiges Universal Lexikon aller Wissenschaften und Künste*. T.36 Leipzig 1743 s.386; Ch. G. Jöcher: *Allgemeine Gelehrten Lexikon*. T.4 Leipzig 1751 s.413; A. Haller: *Bibliotheca botanica*. T.I Tiguri 1771 s.394; *Biographische Lexikon*, dz.cyt. t.5 s.184).

²⁶ Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, oddział rękopisów sygn. Mil. 283 *Chronica Gorlicensis anonymi ab initio usque anno 1640*, s.225; M. D. Zeller: *Hirschbergischen*, dz.cyt. s.4; J. G. Luge: *Chronik der Stadt Greiffenberg in Schlesien*. Greiffenberg 1861 s.17; A. Schreiber: *Schwenckfeldt und seine Vaterstadt Greiffenberg*. „Schlesier” Nr 47, 1955.

²⁷ M. D. Zeller, *Vermehrten die Hirschbergischen*, dz.cyt. s.4. Schwenckfeldtowi przysługiwał tytuł „phisicus ordinarius” (K. Schwenckfeldt: *Stirpium et fossilium Silesiae catalogus, Wstęp*).

²⁸ 11 marca 1597 roku Schwenckfeldtowi zmarła żona. Przyczyną jej śmierci według relacji Schwenckfeldta było połknięcie przez nią podczas snu jadowitego pająka (K. Schwenckfeldt: *Theriotropheum Silesiae*, s.508–509).

²⁹ Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, oddział rękopisów syg. Akc KN 856 1948 M. M y l i u s : *Görlitze Jahrgeschichte XII–XVII* s.349; Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, oddział rękopisów syg. Akc KN 577 1948 A. F r e n c e l i u s : *Annalium Urbis Lusatiae Gorlici*, I s.371.

³⁰ Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, oddział rękopisów syg. Mil. IV 152 *Chronik von Görlitz de anno 1525 usque ad anno ab initio usque ad anno 1640*, s.224^b; Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, oddział rękopisów syg. 1947/55 *Goerlitzische Jahrgeschichte bis 1696*, s.488–489.

³¹ ([...] ante annos amplius duodecim, cum Basiles Rauracorum, ubi per aliquot tempus medicis et philosophicis operam dedi, in patriam Gryphibergiam redissem, terra nascentis, animalia, fossiliae Silesiae, naturae quaedam inclinatione ductus indigere cepi [...]) – K. S c h w e n c k f e l d t , *Stirpium et fossilium Silesiae catalogus–Wstęp* (przekłady autora).

³² ([...] diligentius scrutis perrexi: ac totum id tempus mihi a curandis agris vacuum, in considerandis animalibus, inquirendis et legendis plantis ac metallicis nulli labori parcens consumsi [...]) – K. S c h w e n c k f e l d t , *Stirpium et fossilium*, dz.cyt. *Przedmowa*.

³³ M. D. Z e l l e r , *Vermehrten Hirschbergischen*, dz.cyt. s.4.

³⁴ K. S c h w e n c k f e l d t : *Stirpium et fossilium Silesiae catalogus*. Lipsiae 1600. Wszystkie liczące się bibliografie z XVIII–XX wieku podają rok 1600 jako datę wydania tego dzieła. Pozycja ta jest w posiadaniu Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu pod syg. 351.747 i 442.147 oraz Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu pod syg. XIII^d–174^a i Qu XIII 174 (*Catalogue General des livres imprimés de la Bibliothèque Nationale*. T.168 Paris 1946 s.774; A. H a l l e r , *Bibliotheca botanica*, dz.cyt. t.I Tiguri 1771 s.394; *Biographische Lexikon*, dz.cyt. t.5 Berlin 1962 s.184).

³⁵ Th. S c h u b e : *Zur Geschichte der schlesischen Floren Erforschung bis zum Beginn siebzehnten Jahrhunderts*. W: *Jahresbericht schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur den Generalbericht über die Arbeiten und Verdänerungen der Gesellschaft im Jahre 1890*. Breslau 1891 s.1.

³⁶ Część IV *Hirschbergischen warmen Bades* nosi tytuł: *Von den Kreutern und Mineralien, welche umb diesen warmen Brunnen auff den Geburgen fürnemlichen zufinden sind* s.154–236.

³⁷ K. C l u s i u s : *Atrebatris rariorum aliquot per Panoniam, Austriam et viciniae quasdam Provinciam observatarum historia*. Antwerpia 1583.

³⁸ P. B e l l o n i u s : *De neglecta stirpium cultura, earumque cognitione libellus*. Antwerpia 1589.

³⁹ J. T a b e r n a e m o n t a n u s : *Neu Kreuterbuch*. Frankfurt 1588.

⁴⁰ K. G e s n e r : *De stirpium aliquot nominibus vetustis ac novis quae multis jam seculis vel ignorarunt medici*. Bazylea 1557.

⁴¹ K. C l u s i u s : *Atrebatris*, Antwerpia 1583.

⁴² A. P. M a t t h i o l u s : *De plantis*. Frankfurt 1586.

⁴³ J. F r a n k e : *Hortus Lusatiae*. Budissinae 1594.

⁴⁴ A. S c h n e e b e r g : *Catalogus stirpium quarundam latinae et polonicae conscriptus*. Kraków 1557.

- 45 J. Th al : *Sylviam Hercyniae catalogum plantarum sponte Hercyniae respicit Saxoniam*. Jena 1588.
- 46 J. W i g a n d : *De herbis in Borussia nascentium*. Jena 1590.
- 47 J. F r a n k e : *Hortus Lusatae*. Budissinae 1594.
- 48 G. B r z ę k : *Historia zoologii w Polsce do roku 1918*. Lublin 1947 s.7; A. B e d - n a r s k i : *Materiały do dziejów medycyny polskiej w XIV i XV wieku*. Kraków 1939 s.16.
- 49 G. B r z ę k , *Historia zoologii w Polsce*, dz.cyt. s.6.
- 50 J. Th al : *Sylviam Hercyniae catalogus* [...] Jena 1588.
- 51 J. W i g a n d , *De herbis in Borussia* [...] Jena 1590.
- 52 H. R. G ö p p e r t : *Über ältere schlesische Pflanzenkunde als Beitrag vaterländische Culturgeschichte*. „Schlesische Provinzialblätter t.96 cz.II Breslau 1832 s.109.
- 53 Th. S c h u b e , *Zur Geschichte der schlesische Flora*, dz.cyt. s.5.
- 54 H. G. M a t t u s c h k a stwierdził, że nikt poza Kasprem Schwenckfeldtem do czasu ukazania się jego pracy o śląskiej florze nie podejmował się rejestracji szaty roślinnej Śląska (H. G. M a t t u s c h k a : *Flora Silesiaca*. T.I Wstęp).
- 55 H. G. M a t t u s c h k a : *Flora Silesiaca der Verzeichniss der in Schlesien Wildwachsenden Pflanzen*. Leipzig 1776, 1777; tenże: *Enumeratio stirpium in Silesiae crescentium usus Herborisantium*. Breslau 1779.
- 56 J. P e t i v e r : *Plantae silesiaca a Casparo Schwenckfeldio excerptae et methodo Rayana digestae*. London 1717 (A. Haller: *Bibliotheca botanica*. T.II. Tigurii 1772 s.25).
- 57 K. L i n n e u s z : *Philosophia botanica*. Stockholm 1751. *Wstęp*.
- 58 F. P a x : *Tierwelt Schlesiens*. Jena 1921 s.1.
- 59 K. S c h w e n c k f e l d t : *Theriotropeum Silesiae*. Lignicii 1603. Pozycja ta jest w posiadaniu: Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu syg. 351.749, 532.143, 351.748 oraz Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu syg. XIII^d-174^b Qu (*Catalogue General*, dz.cyt. t.168 s.774; J. J. F u l d n e r , *Bio-Bibliographia Silesiaca*, dz.cyt. s.34; Th. G e o r g i i : *Europäische Bücher Lexikon*. T.III Supplement. Leipzig 1758 s.76).
- 60 H. M e u s s : *Volkskundliches aus Schwenckfeldts Theriotropeum*. „Mitteilungen der schlesischen Gesellschaft für Volkskunde” t.29 Breslau 1928 s.277-296.
- 61 I. C. H. B o r n e r : *Zoologia Silesiae prodromus*. „Patriotischen Gesellschaft in Schlesien neues Oekonomische Nachrichten auf Jahr 1781” zweiter Band. Breslau April, Mai, Junius 1781.
- 62 J. A. V. W e i g e l : *Fauna Silesiaca prodromus*. W: *Geographische naturhistor und technolog. Beschreibung des Herzogth Schlesien*. Berlin 1800-1806. Jej ostatni tom 10 jest zatytułowany *Fauna silesiaca prodromus*. Autorem tego wielotomowego dzieła jest J. A. V. Weigel.
- 63 N. H e n e l i : *Silesiographia*. Frankfurt 1613 s.12, 15, 17, 18.
- 64 F. L u c a e : *Schlesiens curiose Denkwürdigkeiten oder vollkommen Chronika von Ober und Niederschlesien*. Frankfurt 1689 s.2184 i n.
- 65 G. A. V o l c k m a n n : *Silesia subterranea oder Schlesien mit seinem Unterirdischen Schätzen. Selsamheiten*. Leipzig 1720 s.20 i n.

⁶⁶ J. G. Volckelt: *Nachrichten von schlesischen Bergwercken*. Breslau 1775 s.152 i n.; t e n ż e : *Nachrichten von Mineralien und Oerten wo dieselben gefunden werden*. Breslau 1777 s.4.

⁶⁷ Ae. Stei n b e c k : *Geschichte des schlesischen Bergbaues, seiner Verfassung, seiner Betriebes*. T.II. Breslau 1857.

⁶⁸ J. Lis, H. Sylwestrzak: *Minerały Dolnego Śląska*. Warszawa 1986.

⁶⁹ K. Schwenckfeldt: *Hirschbergischen warmen Bades in Schlesien unter dem Riesen Geburge gelegen*. Görlitz 1607. *Wstęp* (J. H. Z e d l e r , *Grosses vollständiges*, dz.cyt. t.37 s.386; Ch. G. J ö c h e r , *Allgemeine Gelehrten*, dz.cyt. t.4 s.413; J. G. Th o m a s , *Handbuch Literaturgeschichte*, dz.cyt. s.170).

⁷⁰ C. H o f f m a n n : *Herren D. Caspari damals Hertzog Hanses zu Custrin Phisici und Leibartzes, welcher an Hn, D. Paulum Lutherum Chur Fürstli. Schsische Leib. Medicum*. An 1569 überschickt (M. D. Z e l l e r , *Hirschbergischen*, dz.cyt. 1720 s.120–134).

⁷¹ J. B a u d i s s , *De thamarum Hirschbergensibus viribus* (M. D. Z e l l e r , *Hirschbergischen*, dz.cyt. cz.III, 1726 s.144–145).

⁷² K. Schwenckfeldt: *Silesiae geographica brevis delineatio*. W: K. Schwenckfeldt, *Stirpium et fossilium Silesiae catalogus*, dz.cyt. *Wstęp*; T. B o g a c z : *Wiedza geograficzna o Śląsku w dobie odrodzenia*. Warszawa 1990 poświęciła jeden z rozdziałów Schwenckfeldtowi. Nosi on tytuł *Kaspar Schwenckfeldt późnorenesansowy geograf Śląska*.

⁷³ J. C u r e u s : *Gentis Silesiae annales complectens historiam de origine, propagatione et migrationibus et recitationem praecipuorum eventum*. Wittemberga 1571.

⁷⁴ Zbiór S. Reichla obejmował ok. 3.000 pozycji. Księgozbiór J. Fürsta liczył 150 książek i został opublikowany przez M. Burbiankę „Sobótka” R.IV 1949. Największym jednak wśród śląskich zbieraczy patrycjuszowskich był Tomasz Rediger, właściciel biblioteki liczącej ok. 6.000 książek (K. M a l e c z y Ń s k a : *Zainteresowania czytelnicze mieszczan dolnośląskich okresu renesansu*. „Acta Universitatis Vratislaviensis” Nr 564. Bibliotekarstwo. Wrocław 1982 s.6, 58, 63 i n.).

⁷⁵ Karta tytułowa zachowanego w Stadtarchiv w Görlitz rejestru księgozbioru brzmi *Bibliotheca des Ehrenfesten Hochgelehrten und Weitberümbten Medici Casparis Schwenckfeldti Gryphomontani Siles. Docto weiland Phisici Ordinis des Königl. St. Görlitz*. Rękopis ten znajduje się w Stadtarchiv w Görlitz pod syg. Band I. S. 248 Nr 81 Fach 38.

⁷⁶ Do grona serdecznych przyjaciół Schwenckfeldta należeli: Kaspar Warnsdorff, namiestnik księstwa świdnicko-jaworskiego w latach 1612–1628 (K. S c h w e n c k f e l d t , *Stirpium et fossilium Silesiae catalogus*, *Wstęp*); Johann Nostitz, namiestnik na okręg wołowski z ramienia księcia legnickiego Joachima Fryderyka (K. S c h w e n c k f e l d t , *Theriotropheum Silesiae*, *Wstęp*) i Georg Aichen, radca Kamery cesarskiej na teren Górnego i Dolnego Śląska (K. Schwenckfeldt, *Hirschbergischen warmen Bades*, *Wstęp*).

⁷⁷ A. Calagius (1549–1609); B. Exner (1576–1633); M. Laubanus (1568–1633)–rektor humanistycznych gimnazjów w: Brzegu, Gdańsku i Złotoryi i M. Ludovicus (1550–1611), rektor gimnazjów w: Głogowie, Legnicy i Złotoryi.

⁷⁸ Kaspar Firling, lekarz miejski z Głogowa, poświęcił Schwenckfeldtowi łąciński epigramat. Zamieszczony jest on w części wstępnej do *Thesaurus pharmaceuticus* K. Schwenckfeldta.

⁷⁹ Tobiasz Fischer (1559–1619), długoletni lekarz miejski w Świdnicy, kolega Schwenckfeldta ze studiów bazylejskich.

⁸⁰ Caspar Cunradi (1570–1633), wieloletni lekarz miejski miasta Wrocławia, autor licznych krótkich distichonów, poświęconych znanym uczynom Ślązacom m. in. Schwenckfeldtowi.

Adolf Andrejew

KASPAR SCHWENCKFELDT – A SILESIAN PHYSICIAN, RENAISSANCE STUDENT OF NATURE, AND BIBLIOPHILE

Kaspar Schwenckfeldt (1563–1609) is numbered among the intellectual celebrities of the Age of Renaissance in Silesia. He was the first to describe the flora of this region. His work *Stirpium et fossilium Silesiae catalogus*, based on his own research, was the fundamental source of knowledge about those plants for almost two centuries.

His work on Silesian mineralogy, *Fossilium Silesiae catalogus, omnia generis mineralia, metalla, succos, terrae, lapillos, fontes medicatos et thermae continens*, even at present day is a valuable source of information on the occurrence of minerals in Silesia in the distant past.

On the basis of *Theriothropeum Silesiae* one can reconstruct the rich realm of Silesian fauna of 16th/17th centuries.

The monography of Cieplice Śląskie, *Hirschbergischen warmen Bades*, published in 1607, is one of the oldest descriptions of this spa. The analysis of the physical-chemical characteristics of the waters and the information about their possible medical application was the fullest expert's opinion of that time.

Up to the present days, a hand-written register of his collection of books has been preserved in the Stadtarchiv in Görlitz. It contains 705 items, which include medical publications, works on magic and occultism, as well as books connected with the Reformation movement, studies in Old Greek and Latin philologies, books on the history of some European countries.

His versatility and rich scientific output place him among the most outstanding minds of his age.

Stirpium & Fossilium
SILESIÆ
CATALOGVS.
In quo præter etymon, natalis,
tempus; Natura & vires cum varijs
experimentis assignantur:

Concinatus per

CASPARVM SCHWENCKFELT,
Reip. Hirsbergensis Phys. Ordinar.

CVM INDICE REMEDIORVM.

P. A. L. LXV. & CIV.

DOMINVS ditat Terram omnis generis
Frugum ac Terræ nascentium varietate
In cibum & Medicinam.

LIPSIÆ,
IMPENSIS DAVIDIS ALBERTI
Bibliopolæ Vratislaviensis.

Cum gratia & privilegio Sacr. Cæs. Maiest.

KARTA TYTUŁOWA PRACY DOKTORSKIEJ K. SCHWENCKFELDTA

THE SAURUS

PHARMACEUTICUS,

Medicamentorum omniū ferè
facultates & præparationes
continens:

*ex probatiss. quibusq; auctoribus
collectus, per*

CASPAREM SCHWENCKFELT
Gryphimontanum, Silesium.

*Adjectus est GVL. Rondeletii tractatus
de Succedaneis.*

Cum Indice copiosissimo.

B A S I L E A E,
Ex Officina Frobeniana.

ANNO M. D. LXXXVII.